

הזמורות. (173)

שנינו במשנה: דרך היחיד ארבע אמות.

תנא: אחרים אומרים, שיעור רוחב דרך היחיד הוא כדי שיעבור המור במשאו. (174)

אמר רב הונא: הלכה כאחרים.

דייני גולה [הם שמואל וקרנא] אומרים: השיעור הוא שני גמדים [אמות קטנות. ויש אומרים אמות שלימות] ומחצה.

ואמר רב הונא: הלכה כדייני גולה.

ומקשינן: והאמר רב הונא: הלכה כאחרים!

ומתריצין: אידי ואידי חד שיעורא הוא. שני השיעורים שוים. ולכן פסק רב הונא שהלכה כשניהם.

שנינו במשנה: דרך הרבים שש עשרה אמה.

תנו רבנן: המוכר לחבירו בתוך שדהו דרך היחיד, שיוכל אדם אחד לעבור בה כדי להגיע לשדה שלו, שיעורה ארבע אמות, שהוא רוחב עגלה.

אם מכר לו דרך מעיר לעיר, שהדרך מיוחדת לשתי עיירות הללו בלבד, ולא נכנסים לשם אנשים מעיירות אחרות, צריך לתת לו דרך ברוחב שמונה אמות, כרוחב שתי עגלות, שאם יפגשו שתי עגלות באמצע הדרך, לא יצטרכו להמתין זו על זו. (175)

ואם מכר לו דרך הרבים, כגון שהדרך היא ק-ב בין שתי עיירות המשמשות מעבר לאנשים מעיירות רחוקות, ויש לחשוש שיפגשו עגלות רבות בדרך, צריך לתת לו דרך ברוחב שש עשרה אמות, שהוא שיעור רשות הרבים לכל דיני התורה.

דרך ערי מקלט, הדרך להגיע לערי מקלט צריכה להיות ברוחב שלשים ושתים אמות.

אמר רב הונא: מאי קראה, מהיכן למדנו

174. שהדרך הוא שהנכנס לתוך שדהו או למקום שמיוחד לו בלבד אינו נכנס שם עם עגלה אלא עם החמור בלבד. סמ"ע חושן משפט [ריז ז].

175. כתב הסמ"ע שם [ט]: שאף שלא מכר את הדרך רק ליחיד ואים כן איך יפגע בו אחר בעגלתו שהרי אין לו רשות ליכנס שם כלל. מכל מקום כיון שהוא לקח ממנו דרך מעיר לעיר אמרינן שדעתו היא על שיעור רוחב כזה. וכן בדרך הרבים דלקמן.

ובפרישה שם [ד] כתב שמדובר שאמר לו הלוקח בפירוש מכור לי דרך בשדך כשיעור

173 הרשב"ם מביא גירסא אחרת בהיפוך, שדוקא כשאין שם גדר משני הצדדין אנו אומרים שמן הסתם מכר לו בשיעור שיספיק לכל צרכו. אבל אם יש שם גדר, הדבר ידוע שלא מכר לו אלא את השביל הזה כמות שהוא. וכתב הרשב"ם, שאין נראית לו גירסא זו, כי אם מכר לו שביל סתם למה לא יתן לו כל צרכו?

והתוס' מיישבים את הגירסא הזאת שאין הכוונה שהמחיצות גבוהות עד שיפריעו לו לשאת את הזמורות אלא שהמחיצות נמוכות טפח או טפחיים לסמן את השביל, לכן מן הסתם לא התכוון למכור לו אלא לפי הסימון בלבד. תוס' ד"ה ולא.

שיעור זה מהקרא?

דכתיב בערי מקלט [דברים יט ג] "תכין לך הדרך". והיה יכול לכתוב "דרך", וכתב "הדרך", ללמדנו שצריך להוסיף עוד דרך, עד שיהא הרוחב כשיעור שני דרכים. וסתם "דרך" שבתורה היא שש עשרה אמות, נמצא שביחד הם שלשים ושתים אמות. (176)

שנינו במשנה: דרך המלך אין לה שיעור.

ומבארין: דהיינו, שהמלך פורץ את הגדר של אנשים אחרים כדי לעשות לו דרך, ואין ממחין בידו!

שנינו במשנה: דרך הקבר אין לה שיעור.

ומבארין: לכך אין לה שיעור, משום יקרא דשכבי, שאין זה כבוד המת להגביל את

מספר המשתתפים בהלויה, לכן הדרך חייבת להיות רחבה עד שיוכלו לעבור בה כל המלווים את המת.

תנו רבנן: המוכר את קברו, או את הדרך להגיע לקברו, או את מקום מעמדו, היכן שיעשו "מעמד" בדרך חזרה מבית קברות, (177) ובית הספדו מקום שיספידו אותו, (178) כאין בני המשפחה וקוברין אותו בקברו על כרחו של הקונה, משום פגם משפחה. שגנאי הוא למשפחה שאחד מבני המשפחה אין לו מקום קבורה. (179) לכן תיקנו חכמים, שהמכירה בטלה ויחזירו לקונה את כספו. (180)

תנו רבנן: אין פוחתין משבעה מעמדות ומושבות למת, שלפחות שבע פעמים היו יושבים וקמים ויושבים שוב, כנגד שבעה "הבלים" האמורים בתחילת ספר קהלת,

הדרך שעוברים בו מעיר לעיר, או כשיעור דרך רשות הרבים.

176. ועוד, שאפילו לא היה כתוב אלא דרך בלבד היינו יודעים שהשיעור הוא שש עשרה אמה שהרי מן הסתם הדרך לערי מקלט רשות הרבים היא כדי שיוכלו מכל העיירות לנוס שמה. רשב"ם.

177. מכאן המקור למה שאמרו בגמרא להלן שאין עושין מעמד ומושב רק בקרובים שלכן היה לכל משפחה מקום מעמד לפי חשיבותם. נמוקי יוסף.

178. הקשה הרמב"ן מהגמרא בסנהדרין [מו ב], שמסיקה, שמי שצויה שלא יספידוהו שומעין לו משום שההספד הוא כבוד המת והרי מחל על כבודו. ומדוע לא יוכל למכור את מקום הספדו?

ותירץ, ששם צויה בשעת מותו. אבל כאן מכר בחייו משום שהיה נצרך למעות, ויש בזה פגם משפחה. אי נמי, שבמוכר באים אחרים וסופדין במקום הספדו ויש בזה פגם משפחה. אי נמי, ששם רק אותו לא יספידו. אבל כאן, במקום הספדו מספידים גם את יורשיו ובני משפחתו, וכשמוכר את המקום לא יספידו גם אותם, והרי זה פגם משפחה.

179. רשב"ם. והנמוקי יוסף כתב שהיה מנהגם שכל משפחה היה לה מערת קבורה מיוחדת לבני המשפחה. וגנאי הוא להם שיקבר אדם זר בתוך המערה המשפחתית.

180. והוא הדין למי שבא לישא אשה שאינה הוגנת לו, שיכולים בני המשפחה למחות בו, שכל שהוא פגם משפחה אין לו כח לעשות. ריטב"א.

שום דברי הספד, אף בשבת, כשסיימו את הקבורה בערב שבת סמוך לחשיכה, יהא מותר לעשות כן אפילו בשבת, שהרי אין בכך שום חילול שבת, (183) ומדוע לא עשו כן? (184)

אחתיה דרמי בר פפא, אחותו של רמי בר פפא, הוה נפיבא ליה היתה נשואה לרב אויא. שכיבא, כאשר היא נפטרה עבד עשה לה בעלה מעמד ומושב.

אמר רב יוסף: טעה בתרתי. שתי טעויות היו לו לרב אויא:

א. טעה — בכך שאין עושין אלא בקרובים. רק קרובי המת [שאינם אבלים] באים למעמדות ומושבות לכבוד המת. ואילו הוא עבד אפילו ברחוקים.

ב. ועוד טעה — שאין עושין מעמד ומושב אלא ביום ראשון ביום הקבורה. והוא עבד עשה ביום שני.

"הבל הבלים אמר קהלת, הבל הבלים, הבל הבל" [הבלים בלשון רבים הם שתיים]. (181)

והטעם שעושין כן שבע פעמים, כדי שעל ידי הבכי שמרבים שם על המת, יתן כל איש אל לבו לשוב בתשובה כי חיי האדם הבל. (182)

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: היכי עבדי, איך היו נוהגים בסדר המעמדות למת?

אמר ליה רב אשי: כדתניא: אמר רבי יהודה: בארץ יהודה, בראשונה, בתחילה לא היו פוחתין משבעה מעמדות ומושבות למת. כגון שלאחר שישבו מעט בסמוך לבית הקברות, היה הממונה על כך אומר להם: עמדו יקרים עמדו! והמשיכו ללכת, ולאחר שהלכו מעט היה הממונה אומר להם: שבו יקרים שבו! וכך שבע פעמים.

אמרו לו חכמים לרבי יהודה: אם כן, שלא היו עושים רק עמידות וישיבות ולא אמרו

הראוי לעשות כן בכל מקום, ולא רק במקום שנהגו, כמבואר להלן?

ועוד, אם כן למה אומרת הגמרא שהוא כנגד הבל הבלים?

183. כתב הנמוקי יוסף שמכאן ראייה שאין חשש שהאבל ישנה את מקומו אפילו בשבת ולא כאותן שחששו משום אבילות בשבת, שהרי מבואר כאן שבישיבה לבד לכבוד המת אין חשש.

184. והראיה היא מרבי יהודה ולא מרבנן שהרי הם לא פירשו כלום מה המנהג. רשב"ם.

181. כלומר מה שנברא בשבעת ימי בראשית, הבל הוא שסופו ליבלות. רבינו גרשום.

והריטב"א כתב שהוא כנגד שבעה דברים שהעולם מתנהג בהם דכתיב [בראשית ח כב] "זרע וקציר וקור וחרם וקיץ וחורף ויום ולילה לא ישבותו" [יום ולילה נחשבים אחד כדכתיב "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד"]. לומר כי החי יתן אל לבו כי העולם וכל עניניו הבל, ואשרי מי שעמלו בתורה ובמעשים טובים. ריטב"א.

182. הרשב"ם הביא טעם אחר שמפני השדים המתלויים עמהם בחזרה מבית הקברות, תיקנו מעמדות ומושבות כדי שבתוך כך יסתלקו השדים מעליהם. והקשה על זה, שאם כן מן

לעשות זאת בשבת, כגון בעיר הסמוכה לבית הקברות, דאמטיווחו, הביאו אותם לקבורה בערב שבת בין השמשות, ובחזרתם לעיר כבר נכנסה השבת, והיו יכולים לעשות בדרך מעמד ומושב שעדיין הוא נחשב יום הקבורה. (187)

מתניתין:

המוכר מקום לחבירו לעשות לו קבר, וכן המקבל מחבירו, קיבל עליו לעשות לו קבר, והיה מנהגם שכל בני המשפחה היו נקברים במערה משפחתית, כל אחד בכוח בפני עצמו, בתוך ארון.

עושה תוכה של מערה, צריך הקבלן לעשות את פנים המערה, ארבע אמות רוחב על שש אמות אורך. (188) [וכן המוכר שטח לקבר, צריך לתת לקונה שטח כזה מתחת לאדמה].

ופותח לתוכה, הוא צריך לחצוב בכותלי המערה, שמונה כוכין, הפתוחים לתוך חלל המערה, שלש כוכים מכאן, ושלוש מכאן, בשני כותלי המערה הארוכים שמימין ומשמאל לפתח המערה, ושנים מכנגדן,

אביי אמר: בהא נמי גם בזאת הוא טעה — שאין עושין מעמד ומושב אלא בבית הקברות [כלומר סמוך לבית הקברות], והוא עשה בעיר.

רבא אמר: בהא נמי טעה — שאין עושין מעמד ומושב אלא במקום שנהגו. (185) והתם במקומו של רב אויא לא נהוג לעשות מעמד ומושב.

מיתבי מהא דתניא בכרייתא דלעיל: אמרו לו: אם כן, אף בשבת מותר לעשות כן.

ואי אמרת שרק בבית הקברות עושין מעמד ומושב כאביי, ורק ביום ראשון ביום הקבורה כרב יוסף, אם כן, בית הקברות בשבת, מאי בעי? כיצד יתכן שיקברו את המת בשבת, ומה קשיא ליה שיעשו מעמד ומושב בשבת?

אלא ודאי, אפשר לעשות גם ביום שלאחר הקבורה ובעיר. ולכן יתכן שיעשו מעמד ומושב בשבת? (186)

ומשנינן: לעולם אין עושין מעמד ומושב רק ביום ראשון ובבית הקברות, ובכל זאת יתכן

יחזרו שוב לעירם בשבת? ומתרצת הגמרא, שבית הקברות היה סמוך לעיר, והיו יכולים לחזור בשבת. וכן מובאר בהר"י מיגש.

187. שהרי גם לענין אנינות שאסור לאכול בקדשים ביום ראשון, אסור גם בלילה מדרבנן. כי הלילה הולך אחר היום. רשב"ם.

188. וגובה המערה ארבע אמות. רשב"ם בשם התוספתא.

185. ומה שאמרו אין פותחין משבעה מעמדות, היינו במקום שנהגו, כיון שנהגו לעשות מעמדות ומושבות לא יפתחו משבעה. הר"י מיגש.

186. כך מפרש רבינו גרשום, שעיקר הקושיא היא מכך שהמעמד ומושב צריכים להיות דוקא ביום הקבורה, וזה לא יתכן בשבת. והמהרש"א הקשה, אם כן עיקר התירוץ שהלילה הולך אחר היום חסר מן הספר? וביאר, שהקושיא היא שמן הסתם בית הקברות היה רחוק מן העיר תוך לתחום, ואם יעשו מעמד ומושב בשבת איך

בכותל האמצעי, שמול הפתח.

כל כוך היה רוחבו אמה, ובין כוך לכוך היה ריוח אמה, ובקצות הכתלים היה משאיר פנוי חצי אמה בתחילתו ובסופו של כל כותל.

נמצא, שבשני הכתלים הארוכים, שאורכם שש אמות, היה מקום לשלשה כוכין עם הרווחים, ובכותל האמצעי, שאורכו ארבע אמות היו שני כוכין, וביחד שמונה כוכין.

והכוכין, ארכן ארבע אמות, שלש אמות בשביל אורך המת, (189) ואמה אחת בשביל הארון שהוא מונח בו.

ורומן, גובה הכוכים שבע טפחים, עבור גובה הארון שהוא ששה טפחים, ועוד טפח כדי שהארון יכנס בריוח לכוך. וגם כדי שיהיה חלל טפח בין הארון לגג הכוך, כדי שלא יטמאו האנשים העוברים על גבי המערה. (190)

ורחבן, ששה טפחים, שהם אמה. (191)

קא-א

רבי שמעון אומר: עושה תוכה של מערה שש אמות רוחב, על שמונה אמות אורך.

ופותח לתוכה שלשה עשר כוך, ארבעה מכאן, בכותל הארוך שלימין הפתח, וארבעה מכאן, בכותל הארוך שלשמאל הפתח. כי היות שיש שם שמונה אמות, אפשר לעשות ארבעה כוכין. אמה לכל כוך, ושלש אמות לרווחים שביניהם, וחצי אמה לשני קצות הכותל.

ושלשה כוכין מכנגדן. בכותל האמצעי שמול הפתח, שאורכו שש אמות. שלש אמות לכוכין, ושתי אמות לרווחים שביניהם, וחצי אמה לכל קצה.

ואחד מימין הפתח, ואחד מן השמאל, הרי שלשה עשר כוכין. ובגמרא יתבאר היכן עשו את שני הכוכין הללו.

ועושה חצר על פי המערה. הקבלן או הלוקח

יותר בגלל החלל טפח. כי אם לא היה חלל טפח, היתה הטומאה עולה רק כנגד המת. ועל ידי החלל טפח מתפשטת הטומאה בכל הכוך, ואחר כך בוקעת ועולה מכל הצדדים. תוס' ד"ה ורומן.

191. ואף שגוף האדם לבד תופס אמה, זה רק כשהוא לבוש. אבל מת שאינו לבוש כל כך אינו תופס רק ביחד עם הארון אמה.

והראיה משיעור מקוה, שהוא אמה על אמה. ואיך יכנס אדם שרוחבו אמה לתוך שטח מצומצם של אמה, והרי "אמה באמתא היכי יתיב?" אלא ודאי, שאדם ערום תופס פחות מאמה. תוס' ד"ה ורחבן.

189. כך מפרש הרשב"ם. והתוס' הוכיחו ששלש אמות הוא גובה האדם רק עד לכתפיו. והאמה הרביעית בשביל הצואר והראש ועובי הקרשים של הארון. תוס' ד"ה והכוכין.

190. כך מפרש הרשב"ם. וכתבו התוס', שזה לא היה מועיל רק שלא יטמאו בטומאה דאורייתא אבל טומאה דרבנן יש גם בכגון זה. והראיה מהגמרא בברכות [יט ב] מדלגין היינו על גבי ארונות של מתים, ומשמע שם שרק לדבר מצוה כגון לראות מלכים, לא גזרו רבנו. אבל לדבר הרשות אסור מדרבנן אפילו כשיש שם חלל טפח.

וכתבו עוד, שצריך לומר שהכוכים היה להם פתח מהצד. שאם לא כן, אדרבה, היה הטמא